SET - 01

Roll No. | | | | | | |

Candidates must write the Set No on the title page of the answer book.

SAHODAYA PRE BOARD EXAMINATION – 2024-25

CLASS – X

Sub.: COMMUNICATIVE SANSKRIT (119)

MARKING SCHEME

Time Allowed: 3 hours **Maximum Marks: 80**

समयः - होरात्रयम् **पूर्णाङ्काः - 80**

अवधातव्यम् –

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निर्देशात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. **आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्त्तव्यः** । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
3. गद्यांशे श्लोके नाट्यांशे वा पृष्टाः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः एतेषु प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाची-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन – समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

Sl.	‘क’ भाग: अपठितावबोधनम्	MARKS
1	**अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत-** **अ. एकपदेन उत्तरत -(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) मानवमनस: (ii) हिंसाया: (iii) ज्ञानज्योति: **आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) भारतीय-संस्कृतौ आत्मत्यागस्य भावना समाहिता । (ii) भारतीयानां धर्मविषये एतादृशा: विचारा: सन्ति यत् जगत: सर्वे धर्मा: मोक्षप्रदायका: सन्ति । सर्वे धर्मा: अन्तत: एकमेव लक्ष्यं प्रति गच्छन्ति । (iii) भारतीयसंस्कृते: परधर्मसहिष्णुता, आत्मशुद्धि: नारीसम्मानं च विशेषता: सन्ति । **इ. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकम् संस्कृतेन लिखत।** ‘भारतीय संस्कृति:’ अथवा ‘भारतीयसंस्कृते: विशेषता’ । छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचित: निर्णय: करणीय: । **ई. यथानिर्देशम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (i) (ख) धर्मा: (ii) (ग) अमूल्या (iii) (ग) कल्पते (iv) (ख) उपकारं	**1x 2=2** **2x 2=4** **1** **1x 3=3**
	‘ख’ भाग: (रचानात्मककार्यम्) (15 अङ्का:)	
2	**भवान् सुमित:। योगस्य महत्त्वं वर्णयन् स्वमित्रम् अमितं प्रति पत्रं मञ्जूषात: पदानां सहायतया पूरयित्वा लिखत-** परीक्षाभवनम् प्रियमित्र अमित! दिनाङ्क:___ नमोनम: । अत्र कुशलं तत्रास्तु । मम पित्रा योगदिवसे **(i) योगस्य** प्रचारार्थं स्वक्षेत्रे योगशिविरस्य आयोजनं कृतम् । तस्मिन् **(ii) कार्यक्रमे** योगविद्यायां कुशला: अनेके **(iii) जना:** आगत्य स्वविचारान् प्रकटितवन्त: । एवं ते **(iv) जनान्** योगस्य जीवने स्वीकारार्थं **(v) प्रेरितवन्त:** । योगेन किं किं **(vi) सिध्यति** किं किं च प्राप्यते इति अपि **(vii) तै:** स्पष्टीकृतम् । तेषाम् उद्बोधकानां विचाराणाम् ईदृश: **(viii) प्रभाव:** जात: येन ये अपि जना: तत्र **(ix) आगता:** ते योगप्रक्रियां जीवने धारणार्थं **(x) प्रतिज्ञाम्** अकुर्वन् । यदि भवान् अपि अत्र स्यात् स्वयम् एव तत् पश्येत् । अस्तु! शेषं सर्वं कुशलम् । भवत: मित्रम् सुमित:	**1/2x 10 = 5**

3	**चित्रवर्णनम्** अत्र छात्रेभ्य: संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धि: द्रष्टव्या । **अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्येश्यं वाक्यरचना अस्ति** । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् अर्ध: अङ्क: भावस्य कृते अर्ध: अङ्क: च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारित: अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ता: शब्दा: सहायतार्थं सन्ति । छात्र: तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्र: स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्त्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्त्तुं शक्यते । **अथवा** **अनुच्छेदलेखनम्** अयं विकल्प: सर्वेभ्य: अस्ति । छात्रा: मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्त्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्त्तुं शक्नुवन्ति । अत: अङ्का: देया: । अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमा: चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीया: ।	**1x 5=5**
4	**संवादपूर्ति:** प्रवीर: – श्व: अस्माकं समावर्त्तन-संस्कार: भविष्यति । न जाने कथं द्रुतगत्या वर्षाणि व्यतीतानि । अतुल: – **(i) द्वादशकक्षानन्तरं त्वं कस्मिन् क्षेत्रे भविष्यनिर्माणं करिष्यसि ?** प्रवीर: – अहं तु अभियन्त्रविज्ञानं पठिष्यामि । देवेश: – मया तु चिकित्साविज्ञानं पठिष्यते । नीलिमा – **(ii) अहं वस्त्रालङ्करणविज्ञानं पठिष्यामि ।** वैष्णवी – अहं 'मधुवनीचित्रकला' इत्यस्य प्रशिक्षणं प्राप्य कुटीरोद्योगं चालयिष्यामि । मह्यं चित्राङ्कनम् अतीव रोचते । अतुल: – **(iii) अहमपि कृषिविज्ञानं पठित्वा कृषिकार्यं करिष्यामि ।** मण्डन: – अहो! कीदृशम आश्चर्यम्, **(iv) कक्षाया: सर्वाधिका मेधाविनी छात्रा वस्त्रालङ्करणविज्ञाने भविष्यनिर्माणं करिष्यति ?** देवेश: – मण्डन! तव गणितक्षेत्रे दक्षतां दृष्ट्वा त्वयि भविष्यस्य गणितज्ञं पश्यामि अहम् । त्वं कृषिकार्यं करिष्यसि ? मण्डन: – **(v) अथ किम् । वैज्ञानिकरीत्या कृषिकार्यं कृत्वा अहं देशस्य कृषिसम्पद: विकासे योगदानं करिष्यामि ।** अवनीश: – सम्यक् कथितम् । अधुना तु सर्वकारेण भूमिस्वास्थ्यपत्रम् अपि प्रदीयते येन भूमिस्वास्थ्यपरीक्षणं भवति ।	**1x 5=5**

	सर्वे – भूमेः अपि स्वास्थ्यस्य परीक्षणम्? (हसन्ति) अवनीशः – अथ किम्। भूमेः अपि स्वास्थ्यपरीक्षणं कर्तव्यम्। **अथवा** **कथापूर्तिः** एकदा गुरुः द्रोणाचार्यः दुर्योधनम् **(i) आहूय** आदिशत् - वत्स! नगरे सर्वाधिकं गुणवन्तं जनम् अन्विष्य **(ii) आनय**। दुर्योधनः सम्पूर्ण-नगरम् **(iii) भ्रान्त्वा** आगच्छत्। सः सर्वत्र **(iv) अन्वेषणं** कृत्वा गुरोः समीपम् आगत्य अवदत्-भगवन्! **(v) नगरे** मत्तः गुणवत्तरः कोऽपि नास्ति इति। आचार्यः पुनः युधिष्ठिरम् आहूय **(vi) आदिष्टवान्**-वत्स! संसारे सर्वाधिकं गुणहीन-जनम् **(vii) अन्विष्य** आनय इति। युधिष्ठिरः आगत्य अवदत् - प्रभो! मम सदृशः गुणहीनः संसारे कोऽपि नास्ति। आचार्यः **(viii) युधिष्ठिराय** आशिषम् अयच्छत् - प्रियपुत्र! तव **(ix) कीर्तिः** संसारे कदापि न नंक्ष्यति। नूनं सत्यमेव उच्यते - यथा दृष्टिः तथा **(x) सृष्टिः**।	**1x 5=5**

'ग' भाग: (अनुप्रयुक्तव्याकरणम्) (25 अङ्काः)		
5.	**सन्धिं सन्धिच्छेदं च - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (i) पदच्छेदः (ii) गात्रेषु +अपि (iii) क्रोधोऽभिजायते (iv) पापतरः + ततः (v) जलपानात् + अनन्तरं	**1x4=4**
6.	**समस्तपदं विग्रहं च - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (i) (क) धियः गुणाः (ii) (घ) हिमाद्रितुङ्गश्रृङ्गैः (iii) (घ) धर्मप्रदां (iv) (क) करुणया सह (v) (घ) व्यासः च नारदः च	**1x4=4**
7.	**प्रत्ययाः - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (i) (घ) मन्दभाग्या (ii) (ख) ऐतिहासिकानां (iii) (ग) धैर्यवान्	**1x4=4**

	(iv) (ग) भवत्या: (v) (क) पञ्च + त्व	
8.	**वाच्यम् (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (i) सेवकै: (ii) गच्छामि (iii) लिख्यते (iv) पाठा:	**1x3=3**
9.	**समयः (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (i) सपाद सप्त (ii) दशवादने (iii) पादोन द्वादशवादने (iv) सार्ध-एक / सार्धैक	**1x3=3**
10.	**अव्ययपदानि (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (i) इव (ii) अपि (iii) नूनं (iv) बहि: (v) वृथा	**1x4=4**
11.	**अशुद्धसंशोधनम् (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (i) (ख) इच्छामि (ii) (घ) कश्चित् (iii) (ग) अनेके (iv) (ख) प्रतिवसति स्म	**1x3=3**
'घ' भागः (पठितावबोधनम्) (30 अङ्काः)		
12	**गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत-** **अ. एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) कपय: (ii) अर्धज्वलितकाष्ठेन (iii) तृणेषु	**5** **1/2x2=1**

	आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) साश्रुनयनो यूथपतिः सगद्गदम् उक्तवान् – 'रसनास्वादलुब्धाः यूयम् अस्य सुखस्य कुपरिणामं न जानीथ । अहं तु वनं गच्छामि ।' (ii) मेषः दाहवेदनया च भूमौ लुठति । (iii) ऊर्णाप्रचुरः मेषः वह्निना जाज्वल्यमानशरीरः निकटस्थाम् अश्वशालां प्रविशति । **इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) मेषः (ii) अन्यस्मिन् (ii) अटव्यां	**1x2=2** **1x2=2**
13.	**पद्ये पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत –** **अ. एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) सुखम् (ii) सुखानि (iii) साधुवृत्तिं **आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) पापिनां सदा दुःखं भवति । (ii) पापिनां सदा दुःखं पुण्यकर्मणां च सदा सुखम् इति स्थिरतरं जानीयात् । (iii) आत्मनः श्रेयः तथा प्रभूतानि सुखानि च इच्छन् नरः परेभ्यः अहितं न कुर्यात् । **इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) श्रेयः (ii) सः (iii) अहितं	**5** **1/2x2=1** **1x2=2** **1x2=2**
14.	**अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत –** **अ. एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) सहस्रांशुः (ii) उल्काः (iii) द्रोणपुत्रेण **आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) कम्पते खलु सपर्वत-वन-द्रुमा सकला मही ।	**5** **1/2x2=1** **1x2=2**

	(ii) समन्तात् वर्धमाना: प्रचण्डनलशिखा: आकाशं लिहन्ति इव । (iii) त्रैलोक्यं दहन् इव प्रचण्डज्वाल: अग्नि: परित: प्रसरति । **इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) मही (ii) सहस्रश: (iii) त्वं	**1x2=2**
15.	**प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं पञ्चप्रश्ना:)** (i) कदा (ii) क: (iii) कस्य (iv) के (v) कीदृशं (vi) कासां	**1x5=5**
16.	**अन्वयपूर्ति:** **अन्वय:-** एषा (i) **जगत्पते:** सृष्टि: हि (ii) **अधुना** रमणीया । (iii) **सर्वे** जीवा: अत्र (iv) **परस्परं** भावयन्त: मोदन्ताम् । **अथवा** **भावार्थे रिक्तस्थानपूर्ति:-** श्रीकृष्णस्य वच: श्रुत्वा पुन: धनुर्धर: अर्जुन: वदति - हे कृष्ण! इदं मन: अतीव (i)**चञ्चलम्** । इदं शरीरस्य मन्थनकर्ता, (ii) **बलवत्सु** बलवत् अपि अस्ति । अत: अहं तस्य (iii) **नियन्त्रणं** वायो: इव अतीव (iv) **कठिनं** मन्ये ।	**1/2x4=2** **1/2x4=2**
17.	**प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (i) (घ) अक्षतचूर्णम् (ii) (घ) रङ्गमञ्चस्य पृष्ठे (iii) (क) खादति (iv) (क) क्षितौ (v) (ख) प्रबुद्ध:	**1x4=4**
18.	**पठितकथा-पूर्ति: -** दुष्टबुद्धि: तु तस्य **(i) सद्वचनानि** तिरस्कृत्य ग्रामाभिमुखं प्राचलत् । प्रच्छन्नभाग्य: तु समुपजातविवेक: **(ii) स्वगृहं** प्रतिनिवृत्त: । गृहे तस्य **(iii) भार्या** सपदि समागतं पतिं दृष्ट्वा	**1/2x8=4**

	(iv) अपृच्छत् आर्य! किं सर्वगतं कुशलं वर्तते? अयथाकालं समागतोऽसि? सम्प्रति धर्ममतिः सः **(v) पश्चात्तापेन** दग्धमानसः सर्वं वृत्तान्तं निवेद्य सकरुणम् **(vi) उच्चैः** अक्रन्दत् । **(vii) बुद्धिमती** सा अवदत्-अलं चिन्तया । आपदां तरणिः धैर्यम् । इदानीं विषादं त्यक्त्वा **(viii) उद्यमः** क्रियताम् ।	

◆◆◆